

CONVERSA

Angelina Cases

DONA INCOMBUSTIBLE
DEDICADA EN COS I
ÀNIMA A LA LLENGUA I
LES TRADICIONS D'ARAN

PRIMERS RELLEUS

Raül Prunell

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Aytés
Gallardet de Sort**

LA SISENA I SETENA
GENERACIÓ DE LA
FAMÍLIA QUE FA 150
ANYS VA OBRIR L'HOTEL
PESSETS DE SORT

PERFILS

Paco Castel

NASCUT A VILALLER,
HA TREBALLAT EN
INCOMPTABLES OFICIS,
AMB UN OPTIMISME A
PROVA DE BOMBES

Pepita Seix

UNA POBLATANA QUE HA
ENSENYAT FRANCÈS A
MOLTES GENERACIONS
DE PALLARESOS

PATRIMONI

Arquitectura

PELS CARRERS DE VIELHA

Etnologia

ELS COLOMERS

Paleontologia

DESENTERRANT EL
GEGANT DEL PIRINEU

Història

BÚNQUERS AL
TÚNEL DE VIELHA

Llengua

DIALECTOLOGIA
PIRINENCA

Gastronomia

EL PALERMO,
PATRIMONI POBLATÀ

A PEU

El pic de Baborte

garona *noguères*

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

LA NEU

32 pàgines dedicades als
orígens de l'esquí, a la
història de les estacions
araneses, pallareses i
ribagorçanes i també a
les grans nevades i als
problemes que comporten
per a la mobilitat

Un nou plantejament de vida tranquil·la

La Força dels Municipis

Dels Pirineus a la plana de Lleida

Diputació de Lleida

La força dels municipis

DIRECCIÓ >

Guillem Lluch Torres
guillem@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE CONTINGUTS >

Lia Pou
garonano@grupgavarres.cat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
garonano@grupgavarres.cat

COL·LABORACIONS >

Darío Albert
Alba Alegret Escalles
Claudio Aventin-Boya
Meritxell Bellera Francès
Núria Castells
Jordi Castilló
Carme Escalles
Manel Figuera
Laura Fuses
Tomàs Garcia Espot
Laura Gordó
Miquel Gordó
Roger Gras
Feliu Izard
Eva Lluvích Segarra
Marta Lluvích Segarra
Gorka Martínez
Manu Moga Rella
Jordi Però Enjaume
Àngel del Pozo
Raül Prunell Holgado
Ferran Rella
Lara Ribas
Mònica Rodríguez
Sílvia Romero Galera
Pau Rovira
Xavier Torredadella i Flix
Feliu Valladares
Bernat Vila

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Grup Gavarres (972 46 29 29)
gestió@grupgavarres.cat

ISSN > 2696-8479

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Giere
Mònica Sala Ametller
garonano@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Lia Pou
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
gestio@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

gavarres@grupgavarres.cat
garrotxes@grupgavarres.cat
alberes@grupgavarres.cat
cadipetraforca@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

FOTO DE PORTADA
REALITZADA AMB MATERIALS
CEDITS PER ECOMUSEU DE
LES VALLS D'ÀNEU, CASA
SINTET D'ALINS, LENNERT
BERVOETS I JOSEP ARISA.
AUTOR: FELIPE VALLADARES.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS DOS DIES AL MONESTIR

RAÛL PRUNELL HOLGADO (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-9

ACTUALITAT

10-15

CONVERSA ANGELINA CASES

GUILLEM LLUCH TORRES (TEXT) // GORKA MARTÍNEZ (FOTOGRAFIA)

16-20

RETRAT DE FAMÍLIA ELS AYTÉS GALLARDET DE SORT

ALBA ALEGRET ESCALES (TEXT) // FELIPE VALLADARES (FOTOGRAFIA)

22-25

PERFILS

PACO CASTEL / PEPITA SEIX

PAU ROVIRA / LAURA GORDÓ (TEXT)
ROGER GRAS / JORDI PERÓ ENJAUME (FOTOGRAFIA)

27-62

DOSSIER LA NEU

GUILLEM LLUCH TORRES (COORDINACIÓ)

64-77

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ETNOLOGIA // PALEONTOLOGIA // HISTÒRIA // LLENGUA // GASTRONOMIA

78-79

A PEU

EL PIC DE BABORTE

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

conversa

AMB UN PUNTAL DE LA LLENGUA I LA CULTURA ARANESES >

ANGELINA CASES, FILLA D'UNA FAMÍLIA PAGESA D'AGRAMUNT, VA ARRIBAR A ARAN AMB VINT ANYS PER FER DE MESTRA RURAL. POC S'IMAGINAVA LLAVORS LA TASCA CABDAL QUE ACABARIA FENT PER AL PAÍS, LA SEVA LLENGUA I LA SEVA CULTURA, JA QUE HA CONTRIBUÏT DE FORMA DESTACADA A PRESERVAR, ENSENYAR I NORMALITZAR L'ARANÈS, AIXÍ COM A DIFONDRE LES TRADICIONS PRÒPIES D'ARAN, UN PAÍS AL QUAL HA DECIDIT SERVIR AQUESTS DARRERS ANYS TAMBÉ DES DE LA POLÍTICA.

GUILLEM LLUCH TORRES TEXT

GORKA MARTÍNEZ FOTOGRAFIA

Angelina Cases

Angelina Cases Andreu (Agramunt, 28.03.1946) ens cita al seu despatx del Conselh Generau d'Aran, des d'on aquests darrers anys exerceix de conselheira de Coneixement, Noves Tecnologies i Innovació. Un vessant, la política, al qual s'ha començat a dedicar activament ja un cop jubilada. I és que Cases és una dona incombustible a qui la jubilació no li ha comportat una disminució de la feina.

–D'on era la família?

–«La mare era de Puigvert d'Agramunt i el pare d'Agramunt. Era una família de pagesos, de cal Gravat, i, a més, teníem una masia entre Florejacs i Claravalls, on passàvem un mes a l'agost. Llavors hi havia mitgers que hi vivien i s'estaven al pis de baix. Quan els mitgers van marxar, els pares van vendre la masia, perquè cap fill dels tres germans vam voler continuar.»

–Què vau estudiar?

–«Vaig començar al col·legi de les Monges d'Agramunt, a la Immaculada Concepció. Hi havia molt teatre, molta

música i potser per això em va acabar agradant tant a mi. Vaig fer fins a quart i ja vaig anar a Lleida, a l'institut Màrius Torres, on vaig fer cinquè, sisè i el curs preuniversitari. Després, vaig estudiar l'únic que es podia fer a Lleida: Magisteri i Peritatge Mercantil. Amb vint anys me'n vaig venir a la Vall d'Aran de mestra, vaig arribar a Vilamòs el setembre de l'any 1966.»

–Què us va dur a Aran?

–«Amb una amiga de Mollerussa vam anar a veure l'inspector Pablo Rubias per demanar-li de venir. Aleshores, la Vall d'Aran no entrava al concurs nacional, calia anar a veure l'inspector d'Ensenyament. Com que érem els primers números de la promoció ens va deixar venir i ens va dir que estaríem molt a prop, una a Bausen i l'altra a Vilamòs, imagina't com de prop estàvem [riu]. Em podria haver quedat a Agramunt, perquè vaig treure l'1 o el 2 de l'oposició i podria haver triat casa meua com a destinació. Tot i això, un cop que amb els pares havíem anat a Lourdes i havíem passat per la Vall d'Aran, vaig veure que m'encantava i que hi volia venir.»

GUILLEM LLUCH TORRES. Barcelona, 1986. Periodista
GORKA MARTÍNEZ. Torredembarra, 1982. Fotògraf

retrat de família

ELS AYTÉS GALLARDET DE SORT > QUALITAT, TERRITORI I FAMÍLIA BEN AVINGUDA SÓN TRES DELS INGREDIENTS PRINCIPALS DE LA RECEPTE DE L'HOTEL PESSETS, INGREDIENTS QUE PASSEN DE GENERACIÓ EN GENERACIÓ I QUE SÓN PART DEL SECRET DEL BON FUNCIONAMENT DEL NEGOCI, QUE JA FA MÉS DE 150 ANYS QUE OFEREIX ELS SEUS SERVEIS D'HOSTALERIA A LA CAPITAL DEL SOBIRÀ.

ALBA ALEGRET ESCALES TEXT
FELIPE VALLADARES FOTOGRAFIA

El Pessets, més que un hotel

El Josep Ramon i el Ramon Aytés, pare i fill i sisena i setena generació al capdavant del negoci, ens reben un divendres al matí. Hem quedat abans de les dotze perquè després d'aquesta hora comença la feina grossa al restaurant. De feina, però, n'hi ha a totes hores i tots els dies de l'any i és que, com bé diu el Josep Ramon, el de l'hostaleria és un tipus de negoci que si no l'has viscut no te'l pots ni imaginar: «Són 24 hores al dia aguantant tota classe d'històries». En el seu cas, a més, el negoci i la família són una barreja indissociable, tal com explica el Ramon: «És difícil separar la família i el negoci, això fa que siguem una pinya i, alhora, que la nostra vida de família no sigui com les tradicionals perquè la família és l'hotel,

els clients habituals, els cambrers, cuiners... és una família ampliada.»

La seva és una família ampliada de la qual es té referència des de 1862, ja que en uns capítols matrimonials de l'any 1864 l'il·lustre notari de Sort dona fe del testimoni d'Antonio Rafel Viladomat, que tenia 60 anys i era cafeter de professió. En aquests mateixos capítols s'evidencia que el Cafè Pessets ja existia el 1862, tot i que molt possiblement l'inici de l'activitat es remunta a anys enrere. El fill de l'Antonio, el Ventura Rafel, va seguir la professió del seu pare, tot i que no era l'única que tenia, també era sastre. Encara que no se sap d'on ve el nom Pessets, creuen que aquest avantpassat sastre en podria ser el culpable, segons ens

explica el Ramon: «Pensem que la paraula *pessets* podria vindre del tema de les robes, de les peces de roba... és una teoria, per això!». Més enllà de quin és l'origen del nom, el que és evident és que, al llarg de les dècades, el Pessets s'ha consolidat com un referent de l'hostaleria al territori.

De cafè a fonda. Aquell cafè, vint anys més tard, es va convertir en una fonda que regentava el Josep Farré, net del Ventura, més conegut com a Pepe del Pessets. El Pepe, que va casar-se als divuit anys, va viure la mort de la seva dona i la seva filla a causa de la grip de 1918, fet que va desestabilitzar-lo molt i va portar el cafè gairebé a la ruïna. Durant dos anys, el Pepe no va dedi-

ALBA ALEGRET ESCALES. La Pobla de Segur, 1990. Periodista
FELIPE VALLADARES. Parral [Chile], 1970. Fotògraf

car-se gaire al negoci i, per aquest motiu, els treballadors, cansats de no cobrar, van endur-se tot el que van poder del cafè i de la fonda. La desfeta del Pessets, però, no va durar gaire i va comptar amb un revitalitzador que té nom propi: l'Adelaida Betriu, qui va ser la segona dona del Pepe, una jove mestra d'Organyà que era totalment aliena al món de l'hostaleria. «La meua padrina, que va *atterrissar* a l'hotel sense saber què era un hotel, i sense haver cuinat en sa vida, va acabar sent una gran cuinera i un referent de la gastronomia pallaresa», explica el Josep Ramon, que remarca que va ser ella qui va infondre els valors més arrelats de la casa, la qualitat i la importància de l'atenció al client: «Per a ella el client era el més important, era una dona que es preocupava de tot: de saber per què un plat havia tornat a la cuina, de donar menjar a totes hores i tots els dies de l'any...». Així doncs, podem dir que

l'Adelaida va suposar una autèntica revolució pel Pessets.

De fonda a hotel. Amb l'Adelaida i el Pepe al capdavant del negoci, la fonda va convertir-se en un hotel amb una imatge totalment remodelada. És en aquell moment quan es va construir la façana modernista que encara avui podem observar al terraplè de Sort. La façana no era l'únic tret diferencial d'aquell Pessets dels anys vint, ja que l'hotel disposava també d'aigua freda i calenta i serveis de bany i garatge. El

Josep Ramon remarca que, en aquella època, molts pocs hotels tenien aquests serveis, cosa que els convertia en un hotel de categoria i un emblema de la zona.

A més, a finals dels anys vint, el Pepe va comprar una màquina de cinema que convertia el cafè en cinema els diumenges a la tarda, una sala on les pel·lícules es projectaven per capítols i en què els assistents pagaven un ral i mig. Deu anys més tard, el Pepe va comprar la casa annexa per duplicar la capacitat de l'hotel, una ampliació, però, que no va estar exempta de polèmica, ja que la família Miseret, que regentava un hotel a la plaça Major, no volia que el Pepe comprés l'immoble per ampliar el seu negoci.

Amb l'hotel ampliat i la petita benzinera instal·lada davant del cafè, el negoci arribava a moments d'esplendor i quedaven lluny aquells anys en què el cafè estava gairebé desmantellat. No obstant això, la situació política del país

Al darrere i d'esquerra a dreta, la Marta, l'Ona, la Jana, l'Ot, la Lola, l'Aleix, l'Ada i la Meritxell. Al davant, l'Adelaida, el Pep, la Maria Carmen, el Josep Ramon, la Brisa i el Ramon. Al detall, la Paquita, el Ramon, el Josep Ramon i l'Agustí l'any 1954 // PROCEDÈNCIA: Família Aytés Gallardet.

El Festival Gastronòmic del Pallars

Del 24 de setembre al 13 de novembre de 2022

CORDEVI

CORDEVI

Més informació a:
www.festivalcordevi.cat

Organitzen

@ATGPallars @atgpallars @ATGPallars

DOSSIER LA NEU

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

- Oci, negoci i suplici** 28 **GUILLEM LLUCH TORRES** [Barcelona, 1986. Periodista]
- Les primeres lliscades** 30 **XAVIER TORREBADELLA I FLIX** [Torrebellès, 1962. Professor d'Educació Física al Centre d'Alt Rendiment de Sant Cugat]
- Trincar eth Pòrt dera Bonaigua** 32 **FELIU IZARD GAVARRÓ** [Sabadell, 1946. Pèrit agrícola]
- Esquí d'altitud a la Vall de Boí** 34 **NÚRIA CASTELLS** [Barcelona, 1967. Periodista i empresària]
- PERFIL > Just Sala** 38 **GUILLEM LLUCH TORRES**
- Àreu: germinar sota la neu** 39 **FERRAN RELLÀ** [Estèrrer d'Àneu, 1954. Professor]
- Una estació enyorada** 40 **EVA LLUVICH SEGARRA** [Altrou, 1975. Educadora social]
- La neu que va transformar Aran** 44 **MANU MOGA RELLÀ** [Vielha, 1985. Periodista]
- PERFIL > Dionisio Barba** 46 **MANU MOGA RELLÀ**
- L'estació que no va poder ser** 48 **TOMÀS GARCIA ESPOT** [Salàs de Pallars, 1998. Periodista]
- El congelador de la Conca** 52 **DARÍO ALBERT** [Guàrdia de Noguera, 1993. Tècnic de Cultura]
- L'home que va obrir una estació** 54 **CARME ESCALES** [Barcelona, 1970. Periodista]
- El caramel de Cardós** 56 **LARA RIBAS** [Barcelona, 1993. Periodista]
- Una llum a l'hivern d'Espot** 58 **CARME ESCALES**
- Esquiar 'lluny' de les pistes** 60 **DARÍO ALBERT**

Botes antigues d'esquí.
FOTO: Felipe Valladares.

Oci, negoci i suplici

Guillem Lluch Torres > TEXT

«Al gener, s'hi assenta com un cavaller; al febrer, fuig com un gos llebrer». El refranyer popular pirinenc és ben farcit de dites amb la neu com a protagonista, i és que des de temps immemorials ha estat font de maldecaps i de riquesa, i ha marcat el dia a dia dels hiverns de la serralada. Molt abans de l'arribada de l'esquí i, per tant, de l'aprofitament de la neu com a factor d'oci i de negoci, l'element blanc ja condicionava la vida dels aranesos, pallaresos i ribagorçans.

En aquest dossier, doncs, hem volgut parlar de la neu des d'aquest doble vessant: com un dels elements meteorològics més rellevants de la vida dels pirinencs –potser el que més– i també com a origen de l'esquí, un sector econòmic que ha modelat en bona part aquest territori, la seva economia i la seva societat.

Abans de l'obertura de les estacions, però, al nostre territori ja s'hi esquiva. Ho explica el Xavier Torrebada a l'article que obre aquest dossier, on relata com la Bonaigua i el seu entorn van viure les lliscades dels primers esquiadors, els carters que duïen el correu d'Aran a les valls d'Àneu, i viceversa. Ho van fer uns anys abans que la zona es convertís en la destinació de neu d'un grup d'esquiadors benestants que hi van trobar el seu particular paradís blanc. Mentre uns gaudien lliscant-hi,

altres ideaven fórmules per intentar mantenir la Bonaigua oberta a l'hivern, tal com relata el Feliu Izard al seu article. Ara fa cent anys que es va obrir la via i durant molt de temps va ser l'única transitable per arribar o sortir d'Aran des de Catalunya. Les màquines llavaneus, doncs, han tingut una importància cabdal per garantir la comunicació entre una banda i l'altra del port.

A vegades, més que maldecaps, la neu ha protagonitzat tragèdies. A la memòria col·lectiva de les valls d'Àneu encara és ben present el cas d'Àrreu, el poble avui abandonat que a principis del segle XIX va ser engolit per una allau, tal com evoca el Ferran Rella en un altre dels articles del dossier.

Sense arribar a la tragèdia, la neu també ha provocat estralls en un indret on no sembla que hi hagi de nevar gaire: la Conca de Tremp. Tot i això, tal com explica el Darío Albert, la mateixa condició de conca fa que, quan hi neva, la zona es converteixi en un congelador.

Més enllà de ser un element meteorològic, fa unes dècades la neu va adquirir un valor econòmic, amb l'obertura de les primeres estacions. La majoria han arribat fins als nostres dies, però alguna no ho ha fet, com la de Llessui. La seva obertura i el posterior tancament van tenir un clar impacte en la vida de la vall d'Assua, i

Antiga màquina trepitjaneus de l'estació de Port Ainé.

FOTO: Carme Escalas.

l'Eva i la Marta Lluvich n'han anat a parlar amb diversos testimonis que en donen fe.

Per proximitat geogràfica i cronològica podríem dir que l'hereva de Llessui va ser Port Ainé, situada a recer del pic de l'Orri. En aquest cas, l'obertura i bona part de la seva història van lligades a un nom propi, el de Josep Messegué, amb qui ha pogut parlar la Carme Escalles. Ella mateixa ha estat l'encarregada de fer el reportatge sobre l'altra gran estació pallaresa, Espot. A través de diversos testimonis, ha pogut constatar com, juntament amb el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, l'estació d'esquí va canviar de manera substancial la vida i l'economia del poble.

A diferència de l'Alt Urgell i Cerdanya, a Aran, els Pallars i la Ribagorça, la presència d'estacions d'esquí nòrdic és molt més modesta. Sense oblidar el circuit de Beret, la desapareguda Bonabé o la més jove de totes –i més salvatge, ja que és l'única estació on no hi arriba carretera asfaltada–, la de Virós-Vallferrera, ens hem volgut fixar en la de Tavascan. De fet, és una estació mixta, amb una part d'esquí nòrdic i una d'alpí, i la Lara Ribas explica com, tot i la seva modèstia, ha tingut un paper destacat en el desenvolupament de la vall de Cardós.

A Aran, més enllà d'aquells primers esquiadors de la Bonaigua, l'eclosió de l'esquí com a negoci va anar lligada a l'obertura de dues estacions, Baqueira-Beret i la Tuca. Aquesta darrera tampoc ha arribat als nostres dies, però la primera s'ha convertit en un dels dominis esquiables més importants del Pirineu. De tot plegat en parla el Manu Moga en un reportatge que ha complementat amb el perfil d'una de les persones que va

conèixer millor la Tuca, el Dionisio Barba, ja que durant anys es va dedicar a trepitjar-ne les pistes.

L'esquí també ha tingut un paper clau en la configuració actual de la Vall de Boí. Dels seus inicis i de la importància que ha tingut en parla la Núria Castells en el seu reportatge, mentre que qui escriu aquestes línies ha pogut conversar amb una de les persones que fa més anys que hi treballa, el Just Sala. Fill de Malpàs, fa més de 30 hiverns que complementa la feina de ramader amb la de conductor de màquines trepitjaneu.

Tancant el cercle, arribem al Pallars Jussà, on es va estar a punt d'obrir la que hauria estat l'estació més jove de Catalunya, Vallflosca Interllacs. Tal com explica el Tomàs Garcia Espot, la fallida econòmica de la seva promotora, però, va aturar el projecte quan ja s'hi havien construït bona part de les estructures, molts propietaris ja havien venut els terrenys perquè s'hi fes el camp de golf que hi anava vinculat i molts edificis d'apartaments ja estaven gairebé a punt. La fallida, doncs, no només va deixar sense esquí la vall Fosca, sinó que va omplir el poble d'Espui i la zona de Filià d'esquelets de formigó que recorden aquella estació que no va poder ser.

Tot i quedar-se sense estació pròpia, l'esquí al Pallars Jussà ha estat i és ben viu, en bona part gràcies a dos clubs històrics que han ensenyat a esquiar a desenes d'infants i joves: el Club d'Esquí de Tremp i el Club d'Esquí de la Pobla de Segur. A Aran, als Pallars i a la Ribagorça n'hi ha molts, de clubs d'esquí, i amb el reportatge que signa el Darío Albert sobre aquests dos del Jussà hem posat en valor la importància que han tingut aquestes entitats per fomentar la pràctica de l'esquí.

Esquiadors a la pista d'Espot. Any 1968.

PROCEDÈNCIA: Arxiu FGC.

Les primeres lliscades

ELS HOMES DEL CORREU VAN SER ELS PRIMERS ARANESOS I PALLARESOS QUE VAN ESQUIAR PER LA BONAIGUA; UNS ANYS MÉS TARD S'HI VA AFEGIR UN TURISME BENESTANT

Xavier Torredadella i Flix > TEXT

Les primeres manifestacions dels esports de neu a Catalunya van tenir lloc entre el 1907 i 1908. La secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya (CEC) es convertí en el motor de la pràctica dels esports de neu i propicià el gir cap a l'esport que representà l'excursionisme català.

El 1919 la Mancomunitat de Catalunya presidida per Puig i Cadafalch subvencionà una excursió amb l'objectiu de fer conèixer l'esquí a la Vall d'Aran. Els expedicionaris del CEC, Lluís Estasen, Josep M. Soler i Pau Badia, s'emportaren el material donat per la Mancomunitat i iniciaren l'excursió amb esquís el 26 de febrer des de Bagà. El 28 arribaren a Espot i l'endemà van prendre camí cap a l'estany de Sant Maurici fins l'alt del Portarró. El 2 de març continuaren cap a la pala d'Erexe.

Contava Lluís Estasen que, després d'aquesta excursió, alguns joves d'Espot van rebre les primeres lliçons d'esquí i es van avançar així als aranesos. A Esterri d'Àneu els excursionistes van pujar al Teso de Son, anaren al port de la Bonaigua i a l'estany de Gerber. Després d'una nit a l'hostal de la Bonaigua, van travessar el port fins a arribar a Salardú

i van indicar la possibilitat d'ubicar un refugi a la Mare de Déu de les Ares. A la Vall d'Aran es van lliurar lliçons d'esquí a Montgarri, Salardú, Arties i Vielha. A la nit, al cafè, tot eren comentaris i discussions sobre la utilitat de l'esquí i tots es mostraven conformes que era un gran avantatge per a ells.

Els primers esquiadors. El pas del Pallars a l'Aran abans que hi hagués la carretera—es va començar a construir el 1919—era camí habitual entre els traguers aranesos que recercaven el comerç de l'altra banda de port. Va ser cap a finals dels anys vint que els homes del correu van començar a travessar el port durant tot l'hivern i ho feren amb esquís facilitats per la Mancomunitat. Aquests homes van ser, doncs, els primers esquiadors de les valls d'Àneu i de la Vall d'Aran, tot i utilitzar l'esquí com a eina professional en una feina tan arriscada.

En paral·lel, el juliol de 1924 el rei Alfons XIII inaugurà la carretera i Esterri d'Àneu es vestí de festa. Això suposava la comunicació amb la comarca veïna i l'oportunitat empresarial d'aprofitar la infraestructura com a negoci. La carretera obria un reclam turístic, ja que per primer cop existia una porta oberta per a conèixer aquest lloc tan pintoresc que era la Vall d'Aran i, també, les valls d'Àneu, tal com suggeria Joaquim Morelló el 1904. Tot i això, a l'hivern que-

dava aturada; l'abundant neu, les congestes, la boira, el torb i el risc d'allaus feien impossible el trànsit de vehicles.

Esterri d'Àneu quedà definida com una destinació i punt d'aturada en el trànsit de mercaderies i de vianants del port. Això fou aprofitat per la família Morelló, propietària de l'antiga fonda d'en Pep, situada a la cruïlla de la Creu, per revestir-la en l'hotel Pirinenc, un allotjament de qualitat per atendre la presència d'aquell primer turisme.

A més de l'hotel Pirinenc, seguint la carretera cap al port, es localitzava, a dues hores i quart, l'hostal Andreuet o antic hospital. Aquest establiment de parada i fonda era indicat com un bon emplaçament i refugi per a excursionistes. A banda, una vegada acabada la carretera, els coberts per als obrers que hi havia a la Mare de Déu de les Ares foren remodelats i convertits en refugi. A l'hivern de 1930, una excursió del CEC constata les excel·lències de la Bonaigua per a l'esquí i el bon servei dels seus refugis.

Cal dir que als anys trenta, l'esquí ja disposava d'una organització empresarial i comercial important. La celebració dels Salons de l'Esquí va donar a conèixer la indústria dels esports de neu i al voltant de l'esquí s'obriren nous espais empresarials i s'establiren lligams amb el turisme. A més, la Federació d'Esquí de Catalunya (FEC), creada el 1933, ja comptava amb 26 entitats el 1935, i el 1936 disposava de quasi 7.000 aficionats.

Un grup d'esquiadors amb una família pallaresa al refugi de la Mare de Déu de les Ares. Anys trenta.

PROCEDÈNCIA: Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

Els primers turistes. Fora de l'àmbit de la competició i de les etiquetes socials, hi havia qui recercava nous espais blancs de tranquil·litat. En aquest sentit, la Bonaigua fou descoberta com el paradís perfecte per als esquiadors més llançats, i el refugi de les Ares com un bon allotjament per a la pràctica de l'esquí d'excursió. Esterri esdevingué el camp base i l'hotel Pirinenc, l'allotjament del primer turisme que utilitzava la Bonaigua com a centre d'esquí.

Com hem vist, l'esquí a la Bonaigua l'iniciaren uns pocs esquiadors i excursionistes eventuais, però no fou fins a la temporada 1933-1934 quan es convertí en un destí turístic per a assidus excursionistes de Barcelona i Tarragona. I és que la neu possibilitava una llarga temporada i era ideal

per passar les vacances de Nadal, Cap d'Any, Carnestoltes o Pasqua.

El 1933 el CEC situava la Bonaigua com una estació d'esquí «d'accés més lent o de temporada» i la considerava la millor del Pirineu per una millor neu o més abundant. A més, atesa la insuficiència d'aquell refugi i els inconvenients que significava instal·lar-se a Esterri i fer cada dia amb cotxe la distància fins a la neu, el CEC va començar a estudiar com trobar una solució que permetés la creació d'un refugi hotel al mateix port.

Elitistes i experts. El cert és que la Bonaigua disposava d'un bon nombre d'itineraris per a l'esquí: Gerber, Cabanes, Saboredó, Colomers, Baqueira, Salardú, Beret i Montgarri. Però també es podia fer pista des del cap del port fins

al refugi de les Ares. Els itineraris podien ser de diversos dies i podien reportar pernoctacions als refugis. L'esquí a la Bonaigua, doncs, era per a un turisme elitista i només accessible per a aquells esquiadors més experimentats.

Aquells anys, la FEC ja indicava el port de la Bonaigua i el refugi de les Ares com un dels primers centres d'esquí. El 1934, de fet, *La Veu de Catalunya* donava informació de les estacions d'esquí i incloïa la Bonaigua al *Butlletí de la neu*. El 1936 l'*Anuari de l'esquí*, mentrestant, deixava constància del gran espai esquiable de l'estació: «Dels centres d'esquí és aquest segurament el menys visitat pels esquiadors de Barcelona. La neu comença abans i acaba més tard que a la Molina o a Núria... Encara que al port hi ha un xalet d'una companyia d'Electricitat, l'esquiador només pot comptar amb el refugi de les Ares... Però l'esquiador que fa un dia de viatge per anar a la Bonaigua no hi va a fer pista. Farà com a mínim una excursió al Tuc de la Llança o al Muntanyó d'Àreu o s'arribarà a la vall del Rio Malo o fins al pla de Beret des d'on si no vol tornar pel mateix camí podrà baixar a Salardú o seguir el pla fins a Montgarri.»

A més, l'extensió del pla de Beret i les muntanyes dels costats eren profititzades com a futurs centres d'esquí. Els esquiadors també podien optar per accedir a la Vall d'Aran per la vall d'Isil cap a Montgarri, on es podia fer nit i l'endemà arribar al pla de Beret i tornar cap a Esterri d'Àneu passant per la Bonaigua. La travessa amb esquís cap a Montgarri, de fet, fou força practicada en el decurs d'aquests anys. Comprovem doncs com, fa més de vuitanta anys, l'esquí i l'excursionisme català ja posaven a les projectes ara consolidats.

NOTA: Aquest text és una adaptació de l'article que publicà l'autor al número 4 de la revista *Nabius*, l'any 2007.

A dalt, descens cap al pla de Beret. Dècada de 1930.

PROCEDÈNCIA: Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

Trincar eth Pòrt dera Bonaigua

MANTENIR OBERTA I NETA DE NEU LA CARRETERA ENTRE ARAN I EL PALLARS SOBIRÀ A L'HIVERN HA ESTAT UN REpte DES QUE AQUESTA ES VA OBRIR, ARA FA CENT ANYS

Feliu Izard Gavarró > TEXT

A través de l'article 'Port dera Bonaigua', publicat el 2021 al número 18 de *Tèrra Aranesa*, mossèn Josèp Amiel Solé va donar el tret de sortida al centenari de la carretera del port de la Bonaigua. Amb el seu permís, m'afegeixo a aquesta efemèride amb la publicació del llibre *Trincar eth Pòrt*, que ha vist la llum aquest setembre, editat per Garsineu.

L'expressió que dona títol al llibre, «trincar eth pòrt», ve de la necessitat de portar les mules d'Aran a la fira de Salàs de Pallars a ple hivern. La fira durava una setmana i es feia la segona setmana de Quaresma. Els dies previs al Dimecres de Cendra, el ramat aranès s'encaminava cap al Pallars i durant la setmana anterior, els aranesos *trincauen* el port, és a dir, que els ramaders que volien tragar el bestiar a la fira es reunien a Tredòs i pujaven i baixaven a peu pel camí del port obrint trinxera, ajudats per bous, fent un pas pel bon caminar del bestiar cap a la fira. En aquest sentit, Madoz ens diu que entre 30 i 50 bous encapçalaven

la marxa, trepitjant el terreny, seguits de ramats d'entre 600 i 1.000 mules.

La carretera de la Bonaigua va ser construïda entre el 1919 i 1923 per l'empresa Sociedad Española de Construcción, a càrrec del Ministeri d'Obres Públiques i amb ajudes puntuals de la Mancomunitat de Catalunya. El novembre de 1921 els vehicles ja van arribar a dalt del port i els primers cotxes el van travessar a finals de setembre de l'any següent, segons informa *La Vanguardia* del dia 28 de setembre de 1922. Eren el cotxe de l'enginyer d'Obres Públiques de Lleida, el senyor Nicolàs de Arespachoga i Salicrup, i el del diputat pel districte de Sort-Vielha, el senyor Manuel Rius i Rius, marquès d'Olèrdola. En el cas del primer, una placa de l'any 1968 a la façana de l'Ajuntament de Naut Aran recorda la seva bona feina.

El 6 i 7 de juliol de 1924, el rei Alfons XIII va anar a la Val d'Aran, diuen que per inaugurar la carretera del port, i els aranesos li van reclamar la cons-

trucció del túnel de Vielha cap a la Ribagorça, segons podem llegir al número 2 de la publicació *El Valle de Arán*, de l'any 1924, i tal com recullen també Artur Calbetò i Enrique Vidal al número 18 de *Tèrra Aranesa*, publicat l'any 2021.

Passar el port en 'chenillette'. Tant els responsables d'Obres Públiques com els militars rumiaven què calia fer per intentar mantenir la carretera transitable tot l'any. Mentrestant, els guardes dels refugis del Ticolet, del Port i de les Ares eren els responsables de mantenir el pas obert i d'acompanyar, si calia, els viatgers, els ramats i els correus. Van mirar què es feia als centres d'hivern, tant als Alps com als Pirineus. Fa temps, una font m'explicava que havia sentit dir que ho havien intentat amb una *chenillette* –uns vehicles equipats amb cadenes i patins de neu– i, a fe de Déu, que anava ben encaminada. A Font-romeu n'utilitzaven una per transportar esquiadors i turistes i aquí ho van copiar.

A dalt, el port de la Bonaigua després que passés la màquina llevaneus.

Primavera de 1961 // FOTO: José Porras. PROCEDÈNCIA: Arxiu Tonho Porras.

Així, *La Vanguardia* del 15 de febrer de 1925 i *El Valle de Arán* de l'1 de març de 1925 informen que durant l'hivern d'aquell any els militars van fer una prova sobre com mantenir obert el port. El comandant d'enginyers Andrados, com a cap de l'expedició, i el capità Mendoza, com a xofer d'un vehicle especial del Centro Electrónico de Ingenieros, ajudats pels enginyers de camins d'Obres Públiques Arespachoga i Ortega van fer la travessa del port a ple hivern. El vehicle era un cotxe amb patins a les rodes del davant, tipus *chenillette*. La travessa va durar dos dies i es van fer un tip de palejar la neu, tot i remarcar que era un hivern en què n'hi havia poca, amb gruixos d'entre 60 i 150 centímetres. Per tot plegat, van considerar que aquesta no era pas la solució definitiva que calia.

Les primeres llevaneus. Així doncs, van concentrar els esforços a obrir la carretera el més aviat possible a la primavera i, per això, els calia una màquina llevaneus ben potent. Amb aquesta finalitat, van encarregar a un fabricant de tractors eruga de Sant Sadurn d'Anoia, Viuda de J. Benach, una màquina similar a les que feien anar als ports alpins, amb una turbina fresadora al davant per treure bons gruixos de neu. Aquests tipus de màquines només serveixen per

netejar la carretera a la primavera, ja que per a l'ús diari calen màquines amb una pala tipus cuny per arrambar la neu. El motiu és que les de turbina deixen una trinxera molt maca, neta i polida i les de pala un desastre: neu bruta, salada i fangosa que aviat es fon.

La particularitat de la Benach, equipada amb motors Hispano-Suiza, és que la turbina la formaven dues hèlixes de vaixell. Hi ha un article a la revista *Mundo Gráfico* de l'any 1929, amb cinc fotografies, on expliquen com ho feien per obrir la carretera del port de la Bonaigua la primavera de 1929 amb la llevaneus Benach. Així, el cuny llevaneus instal·lat al camió Bussing estava destinat a obrir els camins per facilitar el transport a l'interior de la Val d'Aran a l'hivern i també ajudava al manteniment de la carretera del port de la Bonaigua a la vessant aranesa.

L'any 1947, mentrestant, va arribar la llevaneus Peter, actualment conservada a dalt del port, gràcies a l'interès i persistència de Cristòfol Cuadras, de València d'Àneu. A l'interior d'una finestra lateral hi ha exposada la fotocòpia d'un díptic publicitari –del Fons DAREI– de la firma Robert Aebi & Co de Zuric, constructora de la Peter. A part de les característiques tècniques de la màquina, el díptic conté fotografies de

la Peter treballant al port de la Bonaigua el 30 de març de 1947. Hi va treballar fins a l'hivern de 1962 i gaudia d'una mecànica amb tecnologia punta: motor de gasolina per circular i carregar bateries i motor elèctric per fer funcionar la fresadora. Cal dir que un lladre ha robat una placa de la màquina, però l'altra està ben custodiada al xalet de PFM.

L'any 1960, la Dirección General de Carreteras va comprar diverses màquines llevaneus per repartir entre els ports de la Bonaigua, Pajares, Piqueras i Guadarrama, de la marca Pelleteuse De Brun, fabricades per Degiorgi, del departament francès del Jura, i muntades sobre un camió tractor Latil, segons recull el número 437, del 15 de novembre de 1960, de la *Revista Ibérica*. Actualment, amb les màquines modernes, el port està gairebé sempre obert i només el tanquen les allaus.

Tonho Porras, de Vielha, cuida i vetlla l'immens arxiu fotogràfic del seu pare, el gran fotògraf professional de la postguerra a Aran. Gràcies a ell podem veure com treballaven les llevaneus i amb quins models ho feien. I per les màquines contemporànies, Eva Barreira, del parc de conservació de carreteres de la Generalitat a Esterri d'Àneu, hi ha abocat un sac de dades ben complementat per Cristòfol Cuadras.

A l'esquerra, la llevaneus Stewart & Stevenson, model RRS 1000, fabricada als Estats Units, de l'any 1995 // FOTO: Cristòfol Cuadras. A la dreta, la màquina llevaneus Peter i, al darrere, el camió Bussing MOP-2351, amb el cuny llevaneus, tots dos d'Obres Públiques de Carreteres. Finals dels quaranta // FOTO: José Porras. PROCEDÈNCIA: Arxiu Tonho Porras.

Una estació enyorada

LLESSUI VA OMPLIR DE VIDA DURANT VINT ANYS LA VALL D'ÀSSUA I VA DONAR FEINA A MOLTA GENT DEL PAÍS; EL SEU TANCAMENT VA SER UN COP DUR PER A MOLTES FAMÍLIES

Eva Lluich Segarra > TEXT

A la muntanya de Llessui hi planten encara avui, imponents, les pilones del telecadira abandonat, amb les cadires biplaces, immòbils, buides d'esquiadors, resistint el pas del temps; vestigi d'un passat esplendorós que recorda amb certa nostàlgia Jordi Farreny, qui fou cap de pistes i director de l'estació.

També roman dempeus l'edifici de serveis i el restaurant La Carena, aquest espai, però, amb les fustes arrancades, portes i finestres tapiades i algun forat a la paret fruit de malifetes; és l'esquelet que fa mal a tots aquells que van gaudir de l'espai, molts dels quals no poden evitar veure l'edifici sense associar-lo a la imatge de Francesc Rafel, més conegut com a Kiko, *alma mater* del restaurant, que sovint feia rom cremat mentre, enfilat a una taula, entonava per goig dels clients el «Sant Joaquim gloriós...»

«Penso que s'hauria de desmantellar tot, enrunar l'edifici i treure la ferralla, potser fer-hi un refugi, però deixar-ho net», diu Farreny, que va estar uns cinc o sis anys sense poder posar els peus a la muntanya després del tancament de l'estació i que es lamenta de la imatge de deixadesa que avui donen les restes a la muntanya.

L'estació d'esquí de Llessui obrí les portes el desembre de 1966 i fou obra de

l'emprenedor Alfons Segalàs, membre del Centre Excursionista de Catalunya. Agustí Ecur, de casa Roi de Llessui, explica que la construcció de l'estació va ser molt ràpida: «Al setembre començaven i al gener ja la van inaugurar». Recorda que els camions que portaven les pilones eren massa grans i no pogueren arribar fins a Llessui, així que les van haver de descarregar en un prat d'Altron, des d'on les van remolcar amb tractors dels veïns i camions més xics, vinguts de Tremp.

Aleix Salvat, per la seva banda, explica que el restaurant era un refugi noruec portat peça a peça i reconstruït aquí, i que el primer any una ventada es va emportar el llosat fins a la muntanya de Seurí.

L'estació tenia un dels telecadires més grans d'Espanya. Era una estació de grandària considerable, comparada fins i tot amb estacions obertes en l'actualitat al Pirineu. Farreny explica que, de mitjana, hi acudien entre 2.000 i 3.000 esquiadors i algun any extraordinari havien arribat a ser 5.000 per temporada.

Vint anys després, el Dilluns de Pasqua de 1987, tancà definitivament les portes.

Foren dos els principals problemes de l'estació. El primer, el temps, ja que quan bufava vent de nord escombrava

tota la neu de les pistes i, en una estació sense paravents ni pistes enfonsades en el terreny o que comptessin amb algun tipus d'elevació per acumular la neu, sovint la muntanya quedava pelada i inservible per a la pràctica de l'esquí.

Mantes al telecadira. Tant Farreny com Salvat coincideixen a afirmar que el gran problema fou que es construï l'estació sense cap estudi seriós d'innivació i altres factors meteorològics. Expliquen que els impulsors del projecte van veure que aquella muntanya a l'hivern sempre estava blanca i van considerar-ho suficient per obrir unes pistes. El principal error va ser instal·lar el telecadira en una carena exposada sempre al vent, fet que implicava que sovint s'hagués de tancar i impedia així l'accés dels esquiadors a l'anomenada cota 2.000. Salvat recorda especialment el fred que feia pujant al telecadira i el fet que molts cops els repartien mantes per poder suportar el viatge. Farreny, per la seva banda, rememora que l'anemòmetre del pàrquing de vegades marcava ratxes de vent de 180 i 200 km/h.

Recorda que els darrers anys, més d'un cop, davant la impossibilitat d'accedir a les pistes, van haver de portar amb autocars grups de clients al port de la Bonaigua per poder realitzar les classes contractades i poder esquiar.

El segon problema va ser una gestió deficient, que implicà diversos canvis

El Jordi Farreny a Super Espot en una foto de l'any 1992.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Jordi Farreny.

de propietaris i gestors, i això tampoc va ajudar a continuar. Diu Farreny que tot i aquests dos problemes hi hagué també manca de voluntat política, perquè des del govern de la Generalitat se salvà La Molina, mentre que Llessui es deixà caure: «No tenia el pes històric que sí podia tenir La Molina, i som pocs votants en aquest territori.»

Aleix Salvat recorda que el primer cop que va pujar a Llessui fou amb un oncle, l'any que la van inaugurar. Ana-

va amb pantalons curts i mitjons llargs, com s'estilava a l'època, i aquell any només va baixar en trineu; l'any següent, el padrí li va regalar uns esquís, uns Attenhofer, i així va començar i ja no ho va deixar mai més. Primer hi anava com a alumne –li va ensenyar a esquiar Pepe Rubio, mestre de la major part dels que més endavant foren monitors i treballadors de l'estació–, i més endavant, com a membre de la Federació Catalana, de l'Equip Nacional, on va entrar l'any 1972, «l'any que Paquito va guanyar la medalla», i va estar-hi uns dos anys. Després ja ho va fer com a monitor, impartint classes, un cop es va anar traient els diferents títols fins a esdevenir entrenador nacional. En aquella època treure's el títol implicava entre vuit i deu anys, a diferència d'ara que s'aconsegueix en tres.

Farreny parla dels primers anys d'esquiar a Llessui. Explica que el seu pare era director d'una escola a Lleida i organitzava cursos d'esquí a Llessui. Recorda que el primer cop que hi va pujar, amb deu o onze anys, no hi havia pràcticament infraestructura d'allotjament turístic i residien durant l'esta-

A dalt i al mig, el restaurant La Carena i el telecadira per arribar a les pistes de Llessui. PROCEDÈNCIA: Arxiu Feliu Izard. A baix, esquiadors a les pistes de Llessui amb una Ratrac en segon terme // FOTO: García Garrabella. PROCEDÈNCIA: Arxiu d'Imatges del Consell Cultural de les Valls d'Aneu. Fons Feliu Izard de l'original OTPS.

L'estació que no va poder ser

A FINALS DELS NORANTA ES VOLIA DOTAR EL JUSSÀ D'UNA ESTACIÓ D'ESQUÍ, PERÒ LA CRISI VA DEIXAR LA VALL FOSCA SENSE ESQUÍ QUAN JA ESTAVA GAIREBÉ TOT ACABAT

Tomàs Garcia Esplot > TEXT

Espui, vall Fosca. Un poble amb poc menys d'una setantena d'habitants que presideix una estela de camps verds, rodejat de muntanyes altes i escarpades. Als seus peus, una carretera estreta i serpentejant, a través de la qual s'arriba fins al poblet de Capdella, la seva famosa central i, més cap amunt, fins als llacs grans i cristal·lins i al Parc Nacional d'Aigüestortes. Un paisatge idíl·lic i de somni on el que hi regna, per sobre de tot, són la calma i el silenci.

Qui es podria imaginar que, fa pocs anys, aquest indret amagat i tranquil del Pallars Jussà s'havia de convertir en la

porta d'entrada d'una estació d'esquí que havia de ser l'enveja del sud d'Europa i una de les joies del turisme d'hivern a Catalunya? A peu de carretera, l'únic testimoni visible d'aquest fet, d'aquest somni, és una gran i irregular estructura de formigó situada a l'extrem d'un dels camps verds. És el símbol d'una idea, d'un projecte que prometia i generava la més gran de les il·lusions, però que finalment va quedar frustrat. Aquesta és la història de Vallflosca Interllacs Esquí Resort: l'estació que no va poder ser.

Per descobrir els orígens d'aquest somni frustrat cal remuntar-se fins a la

dècada dels setanta del segle passat. La vall Fosca, com el Pallars, i com la majoria de territoris rurals, vivia amb preocupació el creixent procés de despoblament, especialment de la gent jove, a causa de la manca d'oportunitats, i de l'inexorable retrocés de l'agricultura i la ramaderia, les principals activitats econòmiques que donaven vida a la zona, en favor de la indústria i els llocs de treball que s'oferien a les grans ciutats.

Per tal de pal·liar aquesta lenta però perjudicial sortida de població, les autoritats polítiques del moment, però també iniciatives privades de fora de la

Esquelet de formigó del que havia de ser la sortida del telecabin de l'estació d'Espui.

FOTO: Tomàs Garcia Esplot.

comarca, van considerar l'atractiu natural i la calma de la vall Fosca com una finestra d'oportunitat per tornar a atraure gent i generar riquesa a una zona deprimida. La zona de Filià, l'espai natural situat a més de 2.000 metres d'altitud, es va assenyalar com el lloc idoni per a realitzar-hi aquest projecte.

Tot i gestar-se durant dues dècades, aquesta idea no es va concretar fins l'any 1998. Va ser amb l'arribada de l'empresa immobiliària Residencial Fabrica Nova SL, amb seu a Vilanova i la Geltrú, quan el projecte va començar a prendre forma. La iniciativa de l'empresa, decidida a invertir en aquest macroprojecte, havia de comptar primer amb el vistiplau i el consens de les diverses autoritats implicades i interessades amb què aquesta gran i ambiciosa iniciativa arribés a bon port. Com bé recullen els estudiosos del cas, la primera institució que s'havia de pronunciar era l'Entitat Municipal Descentralitzada d'Espui com a propietària dels terrenys de la muntanya de Filià.

En la reunió d'aquesta petita administració local, la majoria de veus es van mostrar favorables al projecte, tal com recull el treball realitzat sobre la qüestió per Marc Porta l'any 2017. Tanmateix, l'acord havia d'anar més enllà, ja que l'Ajuntament de la Torre de Capdella i les conselleries d'Urbanisme i Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya també hi havien de dir la seva. El procés es preveia llarg i feixuc, i efectivament, així va ser.

Quatre anys després que el projecte es posés sobre la taula, i amb tots els permisos ja obtinguts, l'agost de l'any 2002 es va donar la llum verda definitiva. Mentrestant, i esperançats amb la idea que aquesta iniciativa esdevindria una realitat, diversos agricultors van anar venent les seves terres a l'empresa que havia de fer possible aquell somni, i que passava a dir-se Vallflosca Interllacs, SL, creada des de la mateixa im-

mobiliària de Vilanova i la Geltrú que havia confiat en el projecte.

En total, s'estima que en aquesta fase prèvia, durant la qual es van redactar els projectes, comprar terrenys i aconseguir llicències, es van invertir 12 milions d'euros dels 100 que es destinarien a la primera fase. De fet, el projecte es dividia en dues parts: la de les pistes d'esquí i la dels habitatges que haurien d'acollir tots els esquiadors i visitants que arribessin a Espui. La segona d'elles, però, havia de ser el punt de partida de la primera. Es tractava d'un pla immobiliari dividit en diverses fases i que tindria lloc al mateix nucli d'Espui, però també a la Pobla de Segur, per tal de poder assolir suficients fons per fer possible la construcció de les pistes d'esquí.

Pistes, hotels, apartaments... Concretament, l'objectiu d'aquesta primera fase era crear una urbanització de grans dimensions que constaria de 962 habitatges que s'anirien construint al llarg de vint anys. També hi hauria sis hotels i una sala de congressos que podria acollir fins a 1.000 persones. La idea no acabava aquí, ja que també es projectava la construcció d'un camp de golf de 25 hectàrees i nou forats. Tal com assenyalen les fonts, la idea d'aquest projecte havia de girar entorn de la sostenibilitat. Per aquest motiu, també es volia bastir un pàrquing soterrat amb 2.200 places, i així evitar tenir un aparcament a peu de pista per tal d'evitar el major impacte possible en el paisatge de la zona.

La segona part del Vallflosca Interllacs Esquí Resort tampoc es quedava curta. El projecte contemplava un macrocomplex esquiuable amb fins a nou telecadires, un dels quals connectaria les pistes d'esquí amb el poble d'Espui en forma de telefèric. Per altra banda, l'objectiu era disposar de tretze pistes entre les

cotes 1.800 i 2.600 que conformarien un total de 40 quilòmetres de domini esquiuable amb capacitat per a 4.500 esquiadors diaris. Però l'ambició era encara major, ja que fins i tot es va plantejar la possibilitat de connectar les pistes de Filià amb les de l'estació de Boí-Taüll, a l'Alta Ribagorça. D'aquesta manera hagués disposat d'una superfície de 3.400 hectàrees, 18 quilòmetres de fora pistes i 12 quilòmetres per a practicar l'esquí de fons. En aquest sentit, les previsions de l'empresa promotora eren optimistes, ja que assegurava que l'impuls d'aquest complex turístic –que estaria obert durant tot l'any– permetria la creació d'uns 300 llocs de treball.

Mentrestant, el projecte anava prenent el seu curs, el novembre de l'any 2003 es presentava oficialment, i els seus promotors fins i tot es van atrevir a assenyalar la temporada 2006-2007 com la futura data d'obertura del Vallflosca Interllacs Esquí Resort. Sense dubte, l'objectiu era aquest, ja que l'any següent, el 2004, es va donar el tret de sortida a les obres de la primera pista d'esquí de Filià. Paral·lelament, però, les primeres veus en contra del projecte van anar prenent força. De fet, havien començat uns anys abans, per part de grups ecologistes, que apuntaven que 450 hectàrees de la zona on s'havien projectat les pistes formaven part d'una zona del Pla Especial d'Interès Natural.

El cert, però, és que almenys en el projecte inicial, els promotors volien dotar-lo d'un esperit de sostenibilitat. A banda de la idea del pàrquing soterrat, també es volia mantenir la feso-

Torres abandonades del traçat del telecabina de Vallflosca Interllacs // FOTO: Marc Porta.

L'home que va obrir una estació

ELS CONTACTES POLÍTICS DE JOSEP MESEGUÉ, LA SEVA EMPENTA I UN PESSIC DE LOTERIA DE REIS VAN FER POSSIBLE L'OBERTURA DE L'ESTACIÓ D'ESQUÍ DE PORT AINÉ

Carme Escales > TEXT

El 21 de gener del 2017, amb motiu del 30è aniversari de l'estació d'esquí de Port Ainé, l'Ajuntament de Rialp, juntament amb Ferrocarrils de la Generalitat, van homenatjar la persona que va creure més en el projecte de complex turístic hivernal amb dominis esquiables que serien un revulsiu per a tota la comarca del Pallars Sobirà: Josep Mesegué Utgé. En el seu reconeixement i agraïment, des d'aleshores hi ha una gran placa a l'entrada del poble –arribant des de Sort–, on es pot llegir: «A Josep Mesegué i Utgé, per la contribució aportada al desenvolupament econòmic del municipi de Rialp i la comarca del Pallars Sobirà». Aleshores, el fundador de Port Ainé tenia 87 anys. Avui, als 93, ens ajuda a repassar com es va crear l'estació i el que va significar per al seu entorn.

L'any 1966 s'havien obert les pistes d'esquí de Llessui, a la vall d'Àssua, també al Pallars Sobirà. Però, tal com recorda el mateix Josep Mesegué, «una nit podia caure una nevada de mig metro i allò era el paradís, i l'endemà no en quedava ni un gram» per culpa del vent. I cap allà a l'any 1972, explica, van començar a estudiar el projecte de les pistes a les muntanyes de

Rialp, sota el pic de l'Orri (2.440 m), que fins a l'any 1985 no es va poder realitzar.

Que es comencés el projecte d'estació, molts ho van relacionar amb la fortuna que va arribar de la mà del mateix Mesegué. El gener del 1985, 110 dècims de loteria que havia pujat de Barcelona van deixar a la comarca 880.000 pessetes amb un segon premi del Niño. Encara que reconeix l'ajuda que va significar aquella sort, el fundador de Port Ainé puntualitza que «els diners de la loteria van ser molt insignificants, perquè només la primera inversió en el projecte ja va superar els 500 milions de les antigues pessetes i a ell, en concret, el sorteig li'n va deixar 48». Això sí, admet que el premi «va generar molt d'interès de periodistes de Catalunya i de fora, i allò va suposar molt bona propaganda per a l'estació.»

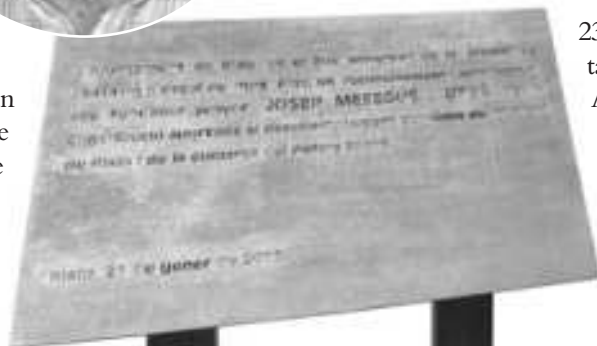
Il·lusions i incerteses. 37 anys enrere, sense canons de neu ni paravents, calia confiar molt en aquella aventura. Me-

segué hi creia i, tenia, a més, una gran aliada: la seva dedicació política. Va ser elegit alcalde de Rialp en les primeres eleccions democràtiques l'any 1977. Ho va ser durant sis legislatures, quatre de consecutives, i diputat al Parlament de Catalunya l'any 1980. Allò sí que ho vincula al fet d'haver pogut tirar endavant amb la iniciativa de l'estació. «El que em va ajudar molt és que jo ho feia tot. Els 20 quilòmetres de la carretera, com que era alcalde, facilitava molt la labor. Tenia contactes a la Diputació de Lleida i sabia les subvencions que podíem rebre», diu. «No ho endevines mai tot, però fas coses». Això a ell l'esperonava. «Dificultats al camí sempre se'n troben i et vas preguntant si val la pena, però si són projectes que beneficien com més gent millor, com era el cas, valia la pena. Per a mi sempre ha estat un al·licient pensar coses que han beneficiat els altres, això ajuda molt, fins i tot diria que és un antídote de la malaltia. Ara als 93 anys, recordar el que has fet quan estaves en plenes facultats també m'ajuda. Però, insisteixo que la política m'ho va facilitar molt, sense ser polític no hagués pogut fer l'estació», afirma.

Josep Mesegué Utgé va néixer el 23 de febrer de 1929 al poble de Santa Linya, al terme municipal de les Avellanes i Santa Linya, a la comarca de la Noguera. Tenia només deu anys quan va deixar l'escola per

Placa en reconeixement i agraïment a Josep Mesegué –al detall– instal·lada a Port Ainé.

FOTO: Carme Escales.

començar a treballar. «Jo era el gran de cinc germans. Els padrins, per part de pare i mare, vivien amb nosaltres, i també una tia. El pare feia feina de pagès», explica. Va treballar portant aigua amb un càntir als treballadors de la brigada que construïa la línia de ferrocarril de Lleida a la Pobla de Segur. Ho alternava amb els viatges amb barca per passar gent d'una banda a l'altra del riu, vora el pont d'Àger. «Feia nou hores, més una i mitja d'anada i una i mitja de tornada a casa, a peu, cada dia», recorda. De ben jove, l'hostaleria ja el va atraure com a dedicació, i a Barcelona anys més tard va portar diversos establiments. Va viure cinc anys a Veneçuela, on va conèixer el músic Pau Casals, en un dinar al Centre Català de Caracas.

La proposta de dirigir l'hotel Condes del Pallars de Rialp, un dels millors establiments hotelers de la demarcació de Lleida, en aquell moment, que havia fet construir l'empresària de Rialp Flora Cadena, va ser el seu passaport al Pallars. «Quan jo vaig arribar, es trigaven sis hores per venir des de Barcelona, i ara amb dues i mitja hi ets. Però tot això

ha estat a còpia d'inversions que demanen molta lluita», precisa, fent un salt a aquella comarca que visitaven francesos i catalans de diferents ciutats. Pujaven a pescar i a passejar, bàsicament al juliol i a l'agost, fins que van obrir les pistes d'esquí de Llessui (1966) i d'Espot (1968).

La idea d'obrir una altra estació d'esquí, com acostuma a passar en tots els grans projectes, també va fer sentir veus de detractors. Els ecologistes, amb Joan Vázquez al capdavant, «deien que l'estació seria la ruïna del Pallars», recorda l'impulsor de les pistes, que va convidar una quinzena de periodistes a pujar a l'estació per presentar-los personalment el projecte i demanar-los que fossin ells qui el valoressin. «Encara ara hi ha gent que pensa que allò d'abans era millor, sense l'estació. Però la comarca era aleshores a la cua de la renda per càpita, i al cap del temps va arribar algun any a ocupar el segon lloc de la renda més alta, després de la Vall d'Aran», destaca Mesegué. Segons ell, gràcies a la posada en marxa de Port Ainé, el Pallars Sobirà «va donar un pas de deu anys endavant.»

Entre l'hotel Condes del Pallars, l'empresa creada per construir i gestionar l'estació –Pallars Industrial–, amb els tres restaurants d'aquesta, i un alberg, es donava feina a 200 treballadors. En una comarca molt despoblada, amb només el 4% de la població de fora, quan es va obrir Port Ainé, la majoria de matrimonis que van venir a treballar-hi, o parelles que s'hi van conèixer per aquest motiu, s'hi van acabar quedant. Així, l'escola de Rialp no va haver de tancar.

Mesegué també apunta que, mentre ell va dirigir l'estació, els alumnes de les escoles de l'Alt Urgell i dels dos Pallars, fins a una certa edat, van esquiar de franc. Campions d'Espanya d'esquí com els germans Pol i Ona Rocamora, de Rialp, van començar a esquiar a Port Ainé.

Amb el 95% de les seves pistes orientades a la cara nord, l'estació de Rialp disposa de 30 quilòmetres de muntanya esquiables, amb opcions per a tots els nivells d'esquiador, i envoltats del fantàstic paisatge del Parc Natural de l'Alt Pirineu.

A l'esquerra, Josep Mesegué Utgé, en una foto dels anys noranta, a les pistes de Port Ainé. PROCEDÈNCIA: Arxíu fotogràfic Mesegué. A la dreta, reproducció d'un telecadira amb una fotografia del paisatge des de les pistes, a l'entrada de Rialp // FOTO: Carme Escalles.

Pels carrers dels nostres avantpassats

UNA PASSEJADA DE DESCOBERTA PER L'ARQUITECTURA TRADICIONAL ARANESA
AL NUCLI ANTIC DE VIELHA ENTRE MEMÒRIA, OBLIT I PERVIVÈNCIA

Mónica Rodríguez Sampedro > TEXT

La nostra mirada, habituada a l'entorn que ens envolta, sovint deixa de percebre els detalls més subtils i, a poc a poc, arracona al nostre cervell els records de la infantesa i la memòria del passat: racons amagats, edificis desapareguts en són un exemple. El viatge que ara iniciem és un recorregut pels carrers del nucli antic de Vielha, aquells que van conèixer els nostres avantpassats i que recupera, a partir de les imatges i la memòria, el patrimoni perdut, però que també pretén contribuir a valorar l'arquitectura tradicional que encara conservem i que està tan íntimament lligada a l'entorn i a la forma de vida dels veïns que la van fer possible.

Abans de començar, de ben segur que us preguntareu: què és arquitectura tradicional i quin valor pot tenir? Doncs, és aquella que s'adapta a les característiques geogràfiques i ambientals del territori, segons les necessitats socioeconòmiques i culturals de la seva població. Al mateix temps, aquesta es basteix a partir de materials i tècniques constructives pròpies de l'entorn.

Es tracta d'una expressió cultural i de coneixement pròpia, d'un interessant atractiu paisatgístic i històric, així com identitari i econòmic que hem de valorar, conservar i defensar.

Però, quines són les característiques de l'arquitectura tradicional aranesa? Per un costat, l'aprofitament de materials de l'entorn: pedra, fusta, llosa i palla —aquesta darrera en ús fins ben entrat el segle XX en la construcció de teulades—. I, per un altre, l'adaptació a les necessitats de les economies ramaderes de muntanya segons els nivells socials, a partir de la construcció d'*auviatges*, és a dir, d'habitatges i estables que formen un conjunt tancat, o bé habitatges i estables sense formar-ne. Així doncs, dintre d'aquesta divisió, els habitatges acostumen a tenir una estructura marcada per una porta central que distribueix les estances interiors. Altrament, la fisonomia exterior de les cases sovint conserva estructures com forns o *penaus* i elements com els *poladèrs* o les espitlleres.

Ara sí, ens situem al nucli antic de la localitat de Vielha, tot resseguint

el curs del riu Nere fins a la seva desembocadura. En aquest recorregut pel patrimoni arquitectònic aranès ens centrarem en el carrer Major, a la part superior del riu, punt d'entrada dels viatgers que arribaven a la vall des del port de Vielha, on descobrirem tot allò que encara es conserva del barri antic, però, també, tot allò desaparegut com a conseqüència de l'acció de l'home o de diferents fenòmens naturals.

Allò que ja no hi és. Iniciem el nostre recorregut amb allò que hem perdut. Ens situem al pont del riu Nere en direcció al carrer Major. A la imatge observem l'antic pont de pedra entre dos edificis situats en primer terme, i dos més al fons un cop travessat el pont. En l'actualitat, aquest pont, avui desaparegut, correspondria al que s'utilitza per al pas de vianants, mentre que l'actual, destinat al trànsit rodat, neix de la demolició dels dos edificis, per motius de reorganització urbana, situats a la dreta.

Enfilant el carrer, la tradició es barreja amb la modernitat tot apreciament el saber fer ancestral. En aquest punt destaca la descoberta inèdita d'una construcció perduda i oblidada, però també el patrimoni desaparegut que coneixem.

Comencem pel que coneixem: dues petites construccions amb funcions comunals, avui desaparegudes. Es tracta dels edificis situats a la dreta del riu. El primer, més baix, guardava una pompa manual per a l'extinció de focs i

Vista del riu Nere a l'altura del carrer Major, a la dreta, en primer terme, els dos edificis desapareguts.
PROCEDÈNCIA: Fons Bepmale.
Conselh Generau d'Aran.

el segon, darrere, era un dels safareigs públics de la vila, l'únic que hi havia cobert. Ambdós foren destruïts per una riuada l'any 1937.

Continuem amb una descoberta inèdita, l'antiga casa coneguda com a çò de Marta. Actualment, al seu lloc s'aixeca una casa d'inicis del segle XX amb un aspecte molt diferent del de la imatge. L'original probablement es remuntava al segle XVII, si atenem al finestral ubicat sobre la porta i que enllaça amb altres edificacions del carrer com çò de Fedusa, la Tor deth generau Martinhon —on hi ha el Musèu dera Val d'Aran— o çò de Rodés. Aquí destaquem un element important en les antigues construccions amb teulades de palla i que es mantindrà en les teulades de llosa: els *penaus*. Es tracta d'unes escaletes que permetien l'accés a la teulada, mentre dificultaven, en cas d'incendi, el pas del foc d'una casa a una altra i en facilitaven l'extinció.

Seguim el nostre camí tot passant dels antics carrers empedrats als actuals. Avui dia només es conserva un petit racó empedrat al carrer de la Tor. I parlant de torres, aquest carrer és un

bon lloc per veure vestigis d'antigues cases fortificades.

Cases fortificades. Així mateix, si us pareu a observar la Tor deth generau Martinhon veureu una torre, una torreta i nombroses espitlleres per a la seva defensa, però aquesta no era l'única edificació que en tenia. Çò de Sopena, a l'inici del carrer, la casa situada en segon terme a l'esquerra de la imatge del pont, disposava antigament d'una petita torreta de vigilància a la cantonada. Continuant carrer amunt, davant de çò de Fedusa —actualment çò de Simonet— observareu, emmascarada

al mur, l'antiga espitllera que protegia l'accés a la casa.

Uns altres elements habituals en el passat i que avui es conserven són els *poladèrs* i els forns. El primer, el *poladèr* o pica per rentar la vaixela, era un gran bloc de pedra que travessava el mur de la cuina per poder desaiguar. Avui encara podem identificar la situació de la cuina vella de çò de Bartièr de Naut, ubicada al costat del Musèu dera Val d'Aran. El segon, el forn, era una estructura de pedra, circular o quadrada, amb una petita teulada adossada a una cantonada de la casa. A inicis del segle XX eren nombroses les cases que en tenien. Avui, però, després de les diverses riudes que han afectat la vila en aquest punt només podem identificar el forn de çò de Sabatèr de Vilac.

Arribem al final del nostre viatge per l'arquitectura tradicional del nucli antic de Vielha. Un llegat que hem de valorar, conservar i mostrar al món. Un atractiu que ens apropa al passat i mostra la nostra cultura i formes de vida ancestrals. Una riquesa que no hem de perdre, perquè la modernitat no està renyida amb el temps.

A l'esquerra, el carrer Major on es veu, a la dreta, l'actual edificació de 'çò de Marta' amb tres persones assegudes a la porta. Inicis de segle XX // PROCEDÈNCIA: Archiu Feliu Izard. Archiu Generau d'Aran. A la dreta, l'antiga edificació de 'çò de Marta', avui desapareguda. Al detall, el pont sobre el riu Nere // PROCEDÈNCIA: Fons Bepmale. Conselh Generau d'Aran.

Desenterrant el gegant del Pirineu

UNS TREBALLS INICIATS EL 1954 I CULMINATS RECENTMENT HAN PERMÈS DOCUMENTAR AL PALLARS JUSSÀ LA PRIMERA ESPÈCIE DE DINOSAURE DE COLL LLARG DE CATALUNYA

Bernat Vila > TEXT

A vegades en paleontologia –la ciència que estudia l'evolució dels organismes del passat–, la història del descobriment és tant o més important que la pròpia espècie descoberta. Aquest és el cas de l'*Abditosaurus kuehnei*, un dinosaure que visqué fa 70 milions d'anys i que enguany s'ha donat a conèixer com la primera espècie de dinosaure de coll llarg descrita a Catalunya.

La història de l'*Abditosaurus* començà a principis de 1954, quan Walter Georg Kühne, un paleontòleg alemany establert a Berlín, sol·licità finançament a l'Instituto Lucas Mallada de Madrid per cercar fòssils de petits animals mamífers després de sospitar que a les terres carbonoses d'alguns pobles pirinencs podien eixir fòssils rellevants. Una volta li fou concedida la beca, emprengué l'exploració amb el compromís de lliurar tot el material descobert a la institució espanyola.

L'estiu de 1954 Kühne el dedicà a cercar fòssils en els terrenys que envolten els pobles de Suterranya i Orcau, al Pallars Jussà, i recollí alguns fragments d'ossos fòssils que donaven fe de la presència de dinosaures a la zona. Uns dies més tard, un veí de Suterranya, de nom Josep Nadal, mostrà a Kühne un os que ell de seguida va identificar com de dinosaure. L'endemà al matí tots dos s'endinsaren en un barranc a l'est de Suterranya cercant noves restes fòssils i fou allà quan, contra tot pronòstic,

Kühne trobà més fòssils de dinosaures. De seguida emprengué els treballs d'excavació en aquell indret remot i un parell de setmanes més tard envià a Madrid sis ossos fòssils d'un animal gegantí.

Empès pels bons resultats de 1954, l'any següent li fou concedida una nova partida de diners per continuar desenterrant el gran dinosaure, i aquesta vegada l'acompanyà Emiliano Aguirre, un jove de poc més de trenta anys, que hi anava comissionat per l'institut madrileny. En començar els treballs d'aquella segona campanya, Aguirre contractà un jove miner i veí de Suterranya, Josep Montané, que els ajudà a rebaixar la dura roca que contenia els fòssils. Dedicaren més de tres setmanes a extreure els fòssils i, ja fos amb explosius o a cops de pic, aconseguiren recuperar més ossos que els permetien imaginar les dimensions d'aquell dinosaure.

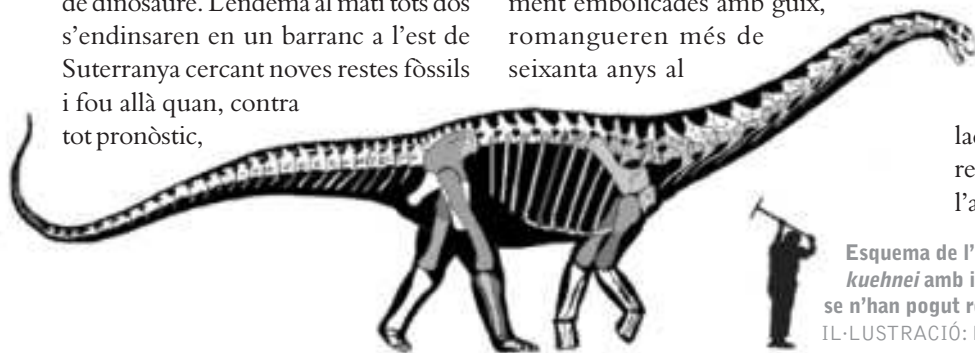
Kühne confirmà que aquella era una gran troballa i demanà de nou prosseguir els treballs l'any següent. Malauradament l'idil·li entre el paleontòleg berlinès i el gran dinosaure pallarès acabà aquí ja que l'Instituto Lucas Mallada declinà continuar els treballs i totes aquelles peces, curosament embolicades amb guix, romangueren més de seixanta anys al

soterrani de l'institut sense que ningú no les estudiés.

Hagueren de transcórrer gairebé trenta anys perquè investigadors de l'Institut de Paleontologia de Sabadell i l'Institut d'Estudis Ilerdencs revisitessin el jaciment i en dues campanyes molt breus hi identifiquessin algunes peces més. Tres dècades més tard, finalment, el jaciment fou excavat completament i per fi la resta del dinosaure fou extreta per part del nostre equip d'investigació. Recuperàrem també les peces oblidades a Madrid i recopilàrem tota la informació de les excavacions dels anys cinquanta. El balanç era espectacular: d'ençà de les excavacions de 1954 s'havien extret mig centenar d'ossos del gran dinosaure, incloent un coll articular, i ara finalment es podia començar l'estudi científic del dinosaure.

L'anàlisi de les restes fòssils ha permès concloure que l'*Abditosaurus kuehnei* –aquest fou el nom que vam donar al gènere i espècie; d'*abditos* 'ocult' i *saurus* 'rèptil' i *kuehnei* en honor al seu descobridor– era un dinosaure molt particular. L'estudi ha sacsejat el que es coneixia de l'evolució dels titanosaures –el grup de grans dinosaures sauròpodes herbívors, de coll i cua llargs– a l'Europa del final del Cretaci, fa entre 80 i 66 milions d'anys.

Per una banda, les anàlisis de parentiu de la nova espècie la relacionaven amb un grup de titanosaures de l'Amèrica del Sud i d'Àfrica. Per l'altra, el seu esquelet estava associat a

Esquema de l'esquelet d'*Abditosaurus kuehnei* amb indicació de tots els ossos que se n'han pogut recuperar al llarg dels anys.
IL·LUSTRACIÓ: Bernardo González-Riga.

unes closques d'ou que s'havien identificat únicament en continents que durant el Cretaci es trobaven en latituds meridionals –l'Amèrica del Sud, l'Índia i Àfrica–, prova afegida que hi havia una connexió amb les faunes d'aquests territoris.

A més, es va comprovar que l'*Abditosaurus* no creixia com la resta dels titanosaures que fins aleshores es coneixien a Europa, sinó que, per contra, assolía una mida molt més grossa –fins a 17,5 metres de longitud i 14 tones de pes– quan era adult. Tot plegat, ens va permetre establir la hipòtesi que el llinatge de titanosaures al qual pertanyia la nova espècie havia migrat des dels continents del sud, més concretament

des del nord d'Àfrica. Estàvem davant d'un exemple evident d'un canvi de faunes que es produí pocs milions abans de l'extinció dels dinosaures a les illes europees, resultat de la migració de nous dinosaures d'àrees properes.

La troballa de l'*Abditosaurus* ha obert un camp d'investigació molt interessant per escatir els misteris de com van evolucionar les faunes de dinosaures a Europa pocs milions abans de la seva extinció. I és en aquesta línia de recerca que els paleontòlegs continuem treballant al Pirineu, amb l'objectiu de

descobrir nous esquelets i espècies desconegudes.

La llibreta de Kühne. En aquesta història la llibreta de camp de Walter Kühne resultà ser un element essencial per aprofundir en l'excavació del dinosaure, per saber on eren aquelles peces extretes i esbrinar a quina part del cos de l'animal pertanyien. Sabíem gràcies a Josep Montané que Kühne hi apuntava meticulosament tot el que apareixia al jaciment, però trobar-la no va ser gens fàcil. D'entrada no hi havia cap seguretat que existís, i les primeres consultes a biblioteques, fons documentals i arxius van ser absolutament infructuoses. Vaig escriure a paleontòlegs que potser el conegueren, deixebles i estudiants seus, però ningú no sabia on podia ser aquella llibreta.

Aleshores vaig imaginar que potser aquell document no havia quedat dipositat a cap institució acadèmica, sinó que pertanyia al grup d'objectes més personals que Kühne hauria guardat a casa seva. Per tant, calia cercar els seus familiars vius més propers i mirar si, per casualitat, guardaven una llibreta vint-i-cinc anys després de la mort de Kühne. L'ajuda d'alguns paleontòlegs que conegueren personalment Kühne em permeté esbrinar qui eren els seus fills i finalment vaig poder contactar-hi. La llibreta existia i ara calia recuperar-la! En un viatge ple de nervis cap a Alemanya, vaig poder contemplar

les notes que el paleontòleg berlinès havia escrit en aquells dies calorosos de 1954 i 1955. Ara, per fi i després de desenterrar el dinosaure, havia aconseguit el meu segon gran tresor 🦖

A dalt, en Walter Kühne –a la dreta– i en Josep Montané la tarda del 25 d'agost de 1955 durant els treballs d'excavació al jaciment on va ser descobert l'*Abditosaurus kuehnei* // FOTO: Emiliano Aguirre. PROCEDÈNCIA: Archivo del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Al detall, la llibreta de camp de Walter Kühne.

Garona-Nogueres s'edita amb el suport i la col·laboració d'institucions i organismes oficials.
Sense la seva ajuda i el seu compromís no seria possible de publicar aquesta revista.

> AMB EL SUPORT DE

IDAPA
Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
*Institut entath Desenvolopament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran*

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Presidència**

Diputació de Lleida
La força dels municipis

Consell Comarcal del Pallars Jussà

**Alta
Ribagorça**
Consell Comarcal

**Conselh Generau
d'Aran**

Bisbat d'Urgell

> AMB EL COMPROMÍS DELS AJUNTAMENTS DE

- BAIX PALLARS
- BOSSÒST
- ESTERRI D'ÀNEU
- ISONA I CONCA DELLÀ
- LA POBLA DE SEGUR
- LA TORRE DE CAPDELLA
- LLAVORSÍ
- RIALP
- SORT
- TREMP
- VALL DE BOÍ

> AMB LA COL·LABORACIÓ DE

–Arxiu Comarcal del Pallars Jussà	–Biblioteca Pública Maria Barbal de Tremp
–Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà	–Biblioteca Pública de Sort
–Arxiu Istoric Generau d'Aran	–Biblioteca Municipal del Pont de Suert
–Centre del Romànic de la Vall de Boí	–Bibliotèca Generau de Vielha

Clients asseguts a les taules del Cafè Espanya de Tremp // PROCEDÈNCIA: Fons AMT de l'Arxiu Comarcal del Pallars Jussà.

DOSSIER NÚMERO 5 FONDES, CAFÈS I TAVERNES

LES FONDES, ELS CAFÈS I LES TAVERNES HAN ESTAT HISTÒRICAMENT EL CENTRE DE LA VIDA SOCIAL A CASA NOSTRA. EN EL PROPER DOSSIER RECORDAREM AQUELLS ESTABLIMENTS ON ES XERRAVA, ES MENJAVA, ES BEVIA, ES DESCANSAVA...; AQUELLS HOSTALS I FONDES POPULARS QUE ALLOTJAVEN PASSAVOLANTS I ALGUN PRIMER TURISTA. PARLAREM TAMBÉ DE TAVERNES I CAFÈS EMBLEMÀTICS AMB LES PERSONES QUE ELS REGENTAVEN, AMB CAMBRERS O AMB ELS QUE ELS FREQUËNTAVEN. A PARTIR DE LA MEMÒRIA ORAL I EL TESTIMONI DOCUMENTAL QUE N'HA QUEDAT EXPLICAREM LA PETITA HISTÒRIA D'AQUESTS ESTABLIMENTS AIXÍ COM LES ANÈCDOTES I RECORDS QUE ENCARA CONSERVEN AQUELLS QUE HO VAN VIURE. A MÉS, POSAREM L'ULL, SOBRETOT, EN AQUELLS ESTABLIMENTS QUE HAN ARRIBAT, RENOVATS, FINS ALS NOSTRES DIES.

**A PARTIR DEL 21 D'ABRIL DE 2023,
A LA VENDA EL NÚMERO 5**

NOTA: SI ALGUNA PERSONA DISPOSA D'IMATGES RELACIONADES AMB EL PROPER DOSSIER LI AGRAIREM QUE CONTACTI AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / garonanogueres@grupgavarres.cat)

ESPAI DE MECENATGE

Empreses, entitats
i mitjans compromesos
amb el projecte editorial

Consell Cultural
de les Valls d'Àneu

www.aneu.cat

www.eltinter.cat

PALLARS DIGITAL

www.pallarsdigital.cat

EL PUNT AVUI⁺

www.elpuntavui.cat

El perfecte equilibri
del nostre Cadí,
la seva essència
i el saber fer d'unes
mans expertes.

